

Суғурта

05:00 / 17.02.2017 8908

Таърифи: Суғурта арабчада таъмин, дейилади. Бу янги арабий истилоҳ бўлиб, унинг инглизча истилоҳдаги муқобили Insurance яъни, омонликни рўёбга чиқаришдир. Sekurity ажнабий калимаси баъзи умумий араб лаҳжаларига сукурта бўлиб кириб қолган. (Ушбу калимани бузиб талаффуз қилиш билан бизнинг диёрларга келганда суғурта деб ишлатила бошланган). Баъзи китобларнинг сарлавҳаларида ёки таъминга тегишли фатволарда бугунги кунимизда ҳам сукурта калимаси учраб туради.

Таъмин яъни суғурта мол эҳтимолий талофатга учраса уни тўлаб бериш эвазига маълум маблағ ёки хизмат ёки бошқа бир молиявий тўлов тўлашни зиммасига олиб, суғурта қилдирувчидан пул олиб тузиладиган шартномадир. Агар мол талофатга учраса, ушбу олган бўлакни муқобилида тўланади.

Илмий ибора билан бошқача қилиб айтганда, таъмин жамоавий режа бўлиб таъкиди йўқ ўринга таъкидни қўйишдир. Бунда хатарлар жамланиб уларни бир-бирига ейиштириш чегаралаш қонунларига мутобиқ ҳолда бўлади.

Хайрия суғуртаси: Бунинг тимсоли закот, садақотлар, яқинларга нафақа бериш, дияларни тўлаш, васиятлар, вақфлар, каффаротлар ва назрлар каби низомларда кўринади.

Бунинг мақсади фақирларни фақирликдан чиқаришдир. Мусибатга учраган кишини эҳтиёжини қондириш билан хайрия суғуртаси ўз ишини яқунлайди. Лекин ўзаро ёрдам ёки тижорий суғурталарда эса ҳалокатга учраган бойликни аввалги савиясига кўтариш мақсади олдинга қўйилади.

Хайрия суғуртаси деган сўзни суғурта таърифи орасига қўшиш аслида тўғри эмас. Чунки, бунда аъзолик бадали, иштирокчилар шартномаси яъни таъмин эвазига муқобил турадиган ҳеч нарса йўқ. Шундан келиб чиқиб баъзи фуқаҳолар, бизнинг ислом шариатимизда ўзаро ёрдам ёки тижорий суғурталар каби келгинди суғурталарнинг кераги йўқ, шариатимиз талофатга учраган, қарзга ботиб қолган каби ҳолатларга азалдан хайрия

ишларини жорий қилган, дейишади.

Ўзини ўзи суғурталаш: Ўзини ўзи суғурталаш Self –Insuranse, бу киши ўз маблағидан бир қисмини ажратиб, қийинчилик кунлари учун олиб қўйишдир. Агар бошига бир мусибат тушса, ажратиб қўйган эҳтиёжий маблағ билан ушбу мусибатни кетказади.

Ушбу суғурта тури кичик корхоналардан кўра катта корхоналар учун, бир-бирига ишлаб чиқариш муассасасидан кўра, бир-биридан узоқроқ муассасалар учун фойдалироқ ҳисобланади. Чунки, буларда эҳтимолий хатарларни ўрнини қоплаш йиғиб қўйилган маблағларсиз қийин кечади. Ўзини ўзи суғурталашда суғурталовчи суғурта ташкилотларининг расмиятчиликларидан қутилади. Шу билан бирга, яна суғурталовчининг хавф ва хатарлардан сақланиши кучлироқ бўлади. (Чунки бунда бўладиган хатарларни қоплаш суғурталовчининг ўз маблағи билан бўлади). Яна бунда хатар содир бўлсагина уни қоплашга маблағни ишлатилади.

Ижтимоий суғурта: Ижтимоий суғуртани асосан ишчиларнинг ўзи низомга солади. Улар иш жараёнида етиши мумкин бўлган касаллик, ожизлик ва қариб қолиш каби ишга ярамай қолишни ўрнини тўлдириш учун олдиндан иш берувчига ёки давлатга маблағ ўтказиб туришади. (Агар ишчи бирор сабаб билан ишга ярамай қолса, унинг ойлигини ушбу олдиндан йиғиб олинган маблағ билан қопланади). Давлат бу кўринишдаги ижтимоий суғуртани тартибга солиш ва идора қилишни ўз зиммасига олади”. (ал-Восит лис-Санҳурий 2 мужаллад 7 жузь 1156-саҳифа).

Ижтимоий суғуртани бир неча турлари мавжуд:

Кексалик нафақаси;

Касаллик ва вафот топганда қилинадиган нафақа;

Ишсизлик суғуртаси;

Ижтимоий ҳимоя қилиш суғурталари;

Ижтимоий ҳимоялаш масканларини тутиб туриш, кутубхоналардан, клублардан, музей ва ярмакалардан, йўл-транспорт воситаларидан бепул ёки арзон нархда фойдаланиш суғурталари;

Иш мусибатларидан суғурталаш;

Иш мобайнида кишига етадиган талофатлар, йўл ҳодисалари, меҳнати сабабидан бўладиган касалликлар, чарчаб ишга ярамай қолиш каби ҳолатларни суғурта қилиш;

Баъзи фуқаҳолар якка шахсларнинг ўзаро ёрдам ёки тижорий мақсадда қиладиган суғуртани ҳаром деганлар;

Ҳукумат тарафидан йўлга қўйилган ижтимоий суғурта хусусида эса сукут сақлаганлар ёки буни ҳукуматнинг ўзи амалга оширмақда ёки бу ўзаро ёрдам деган иддао билан очиқ рухсат берганлар.

Ҳақиқатни айтадиган бўлсак, якка шахсларнинг суғуртасини ҳаром деб келтирилган далиллар, ижтимоий суғурталарга ҳам тўғри келади. Шундоқ экан ё икисини ҳам ҳаром дейиш ва ёки иккисига ҳам рухсат бериш керак.

Ижтимоий суғуртада ишчи ушбу суғурта учун аъзолик бадали тўлаб боради. Бу бадал суғуртанинг бир бўлагидир. Иш берувчи тўлаётган маблағ эса ҳеч қандай ҳукми ўзгартирмайди, балки бу айнан ишчининг ўз маблағидир. Чунки, ишчи уни ҳақ сифатида эмас, балки насия, қўшимча ойлик сифатида олади. Ижтимоий суғуртада ҳам суғурта учун эҳтимолий маблағ бўлади. Бу маблағ кўпайиб камайиб туради. Хусусан суғуртанинг баъзи турларида шундай. Ишсизлик ёки жароҳат олганлик суғуртасида ишчи умри давомида суғурта бадалини тўлаб бериш, ва умри мобайнида ишсиз қолмаслиги ёки жароҳат олмаслиги мумкин. Демак ижтимоий суғурта билан якка шахслар суғуртасида ўртасида нима фарқ бор? Иккисида ҳам ноаниқлик баробар эмасми? Шундай экан бирига рухсат бериб, иккисига рухсат бермаслик қандай бўлади?

Ўзаро алмашув ва ўзаро ёрдам суғуртаси;

Ўзаро алмашув суғуртасини кичкина ҳайъат юргизади. Унинг сармояси бўлмайди. Агар аъзолардан бирига зарар етса, ҳайъат аъзоларидан маълум миқдордаги маблағни тўплайди.

Бу суғурта турининг яхши томони, бунда алдов ва ҳийла билан зарардан бошқа жиҳатга маблағни ишлатиб юбориш бўлмайди. Чунки, аъзолар барчаси бир-бирларини яхши танийди. Лекин бу турдаги суғуртанинг айби шуки, бунда ҳар бир аъзо қанча бадал тўлашини ёки қачон иштирок этишини олдиндан билмайди. Бунинг масъулияти чегараланмаган бўлади. Кўпинча аъзолар адади “Кўп сонлик” қонунга тўғри келмайди. “Law of large Numbers”. Уни қойим қилиш осон бўлиб, кўпчилик қонунига кирмайди. Бунда маълум аъзолик бадали асосида иш юритмай, балки ўзгариб турадиган иштирокчилик бадали асосида иш олиб борилади. (Агар зарар кўп бўлса кўп, кам бўлса кам бадал берилади).

Баъзи котиблар ўзаро алмашув суғуртаси билан ўзаро ёрдам суғуртаси орасида фарқ бор дейдилар. Лекин чуқурроқ назар солинса бу фарқни сезиш қийин. Ўзаро ёрдам суғуртаси ёрдамлашиш фалсафаси асосига қурилади. Унга аъзо бўлиш эшиги доим очикдир. Ҳар бир аъзо тўлаган бадалининг миқдоридан қатъий назар бир хил овозга эга бўлади. Агар маблағ ошиб қолса, уни аъзоларга бўлиб бериш ҳам мумкин ёки омманинг манфаати ёки хайриялар учун сарфлашга олиб қўйиш ҳам мумкин. Баъзи ҳайъатлар ўзаро алмашув ва ўзаро ёрдам суғурталари учун олдиндан маблағ йиғиб қўйишни ҳам йўлга қўйганлар. Бунда агар зарар вужудга келса, унинг ўрнини қоплашга кечиктирилмайди. Бундай маблағни бирдан олиб қўйиш ёки тижорий суғуртагидек ойлик ҳисобида йиғиб бориш ҳам мумкин.

Тижорий суғурта: Тижорий суғуртани бирор муассаса ёки тижорий ширкат йўлга қўяди. Унинг асосий мақсади фойда олишдир. Бу ташкилот суғурта қилдирувчилардан маълум миқдорда аъзолик бадали йиғиб олади ва ушбу маблағ билан эҳтимолий ҳодисалар учун сарф харажатларни амалга ошириб, ундан ортганини ўз фойдасига олади.

Тижорий суғуртага хатарни маълум эваз ҳисобига кўчириб бериш деб қараш мумкин. Шунинг учун, баъзи фуқаҳолар бу турдаги суғуртага ижозат бермаганлар. Чунки, унда хатарни ўзгартириш ёки бошқа томонга кўчириш учун эваз эътиборга олинади. Ушбу фуқаҳолар ўзаро ёрдам суғуртасига рухсат берганлар. Чунки, бунда хатарни кўтариш ёки тарқатиб юбориш учун ўзаро ёрдам эътиборга олинади.

Хукми: Шу ўринда фуқаҳолар ва иштирокчилар: “Биз аввалдан жорий бўлиб келаётган исломий меросимиз билан кифоялансак бўлади, бошқа тижорий ёки ўзаро ёрдам суғурталари каби келгинди тушунчаларга эҳтиёжимиз йўқ. Чунки бу икки турдаги суғурталарда ноаниқлик, алдов, қимор, рибо, кўз бўяш ва кишилар молини ботил йўл билан ейиш бор. Шунинг учун, буларга шаръий жиҳатдан рухсат бериб бўлмайди”, дейдилар.

Бошқа фуқаҳолар ўзаро ёрдам суғуртасига ижозат берганлар. “Чунки ўзаро ёрдам суғуртаси хайрия ишларига ўхшайди. Хайрия ишларида, эса ноаниқлик ва бироз ғарар бўлса зарари йўқ. Суғурта қимордан шаръий жиҳатдан ҳам қонуний жиҳатдан ҳам фарқ қилади. Суғурта жиддий ишдир. Қимор эса, ўйиндир. Суғурта илмий асосларга суянади. Қимор эса, тахминий насибага суянади. Қимордан хатарлар келиб чиқса, суғуртада хатарлар олди олинади”, дейдилар.

Яна бошқа баъзи фуқаҳолар тижорий суғурта турига ҳам ижозат берганлар. “Чунки тижорий суғурта тури ҳам ўзаро ёрдам суғурта туридан фарқ қилмайди. Ўзаро ёрдам суғурталари ҳам ёлғиз хайрия ҳисобланмай, балки буларда ҳам эваз олди-бердиси бўлади. Ўзаро ёрдам суғурталари фойдасиз эваз беришдир. Лекин исломда фойда кўриш манъ қилинмаган”.